

Introducziun per l'instrucziun davart las elecziuns chantunalas 2022

En il rom dal program «Politica d'uffants e da giuvenils en il chantun Grischun» ha l'Uffizi dal servetsch social dal chantun Grischun elavurà – en collavuraziun cun la Federaziun svizra dals parlaments dals giuvens (FSPG) – in lavuratori davart il nov sistem electoral da proporz per las elecziuns dal Cussegl grond.

Finamira: Las scholaras ed ils scolars vesan, tge effect ch'il sistem electoral ha sin il resultat da las elecziuns. Ellas ed els emprendan d'enconuscher ils avantatgs ed ils dischavantatgs dals differents systems electorals. Ellas ed els vesan, co ch'ils process da la democrazia directa influenzeschan lur mintgadi e pertge che la participaziun politica è impurtanta.

1 Introducziun

Finamira: Las scholaras ed ils scolars fan in connex tranter la politica e lur mintgadi. Ellas ed els elavuran las definiziuns e las basas per il gieuv electoral.

Temp: 10 - 30 min.

Exercizi 1: Politica = mintgadi

Temp: 5 min.

Alternativa A:

La persona d'instrucziun numna temas politics e supplitgescha las scholaras ed ils scolars da star si u da tegnair si il maun, sch'ellas ed els s'interessan per ina tematica u sch'ina tematica als stat a cor.

Exempels per tematicas:

- Dapli vias da velo en il chantun Grischun
- Dapli contribuziuns rumantschas en las medias
- Dapli vias cun nums da dunnas
- Cumbat cunter littering
- Meglra infrastruttura da sport

Sco ultim vegn numnà:

- Politica

Las tematicas exemplaricas mussan che la politica pertutga tuttas e tuts: tut las tematicas èn vegnidas discussadas als ultims onns en il Cussegl grond.

Alternativa B:

Las scholaras ed ils scolars vegnan dumandads, tge ch'è impurtant per ellas ed els. Tge temas / dumondas / giavischs han ellas ed els? La persona d'instrucziun collia alura quests temas u questas dumondas cun la politica chantunala.

Exercizi 2: Intermediaziun da savida: gremis chantunals (Cussegl grond e Regenza)

Finamira: le alunne e gli alunni sanno quali istanze vengono elette e perché questo è importante.

Temp: 10 min.

Alternativa A:

Realisaziun: discussiun en il plenum

Alternativa B:

Realisaziun: retschertga individuala e cumpilaziun p.ex. en gruppas sco mind map. Ina gruppa preschenta mintgamai il Cussegl grond ed ina gruppa la Regenza.

Tip: *Colliaziun cun l'exercizi 1*
A maun d'in exempel da l'exercizi 1 poi vegnir mussà, tge ch'i vul dir d'elavurar u d'exequir ina lescha. Uschia poi vegnir declerà, pertge che la Regenza ed il Cussegl grond influenzeschan il mintgadi da las scholaras e dals scolars e pertge che las elecziuns èn impurtantas.

Regenza

Tge savais vus da la Regenza?

Elements impurtants per l'ulteriur process dal lavuratori:

- Autoritad directiva suprema
- 5 commembras e commembers
- Vegn elegida da la populaziun per mintgamai quatter onns.
- Exequescha las leschas e las ordinaziuns dal Cussegl grond.

Cussegl grond

Tge savais vus dal Cussegl grond? Enconuschais vus p.ex. candidatas e candidats u personas che sesan actualmain en il Cussegl grond?

Elements impurtants per l'ulteriur process dal lavuratori:

- Autoritad legislativa suprema
- 120 commembras e commembers
- Vegn elegi da la populaziun per mintgamai quatter onns.
- Fa midadas costituziunalas e leschas

Il Cussegl grond ha 120 commembras e commembers. Ellas ed els vegnan elegids per mintgamai quatter onns. Il Cussegl grond elavura midadas costituziunalas e fa leschas. El elegia tscherts gremis, p.ex. las commembras ed ils commembers da la Dretgira chantunala.

Input davart la midada dal sistem electoral da maiorz a proporz:

Fin ussa vegniva il Cussegl grond elegi tenor il sistem electoral da maiorz. Quai vul dir tenor il princip da la maioritad. Il Tribunal federal ha decidì ch'il sistem electoral n'è betg conform a la costituziun, q.v.d. ch'el na correspunda betg en tut ils puncts a las prescripziuns da la Constituziun federala.

Tribunal federal

Il Tribunal federal è la dretgira suprema da la Svizra (giudicativa). El procura ch'il dretg federal vegnia applitgà en moda unitara e ch'ils chantuns na surpassian – en lur activitads – betg las limitas fixadas da la Confederaziun. L'Assamblea federala elegia ina presidenta u in president dal Tribunal federal e 25 fin 45 derschadras federalas e derschaders federali. Il Tribunal federal è a Losanna.

Exercizi 3: Chapir ils motivs per la midada e preparaziun per il giu electoral

Finamira: Las scolaras ed ils scolars chapeschan, tge elements dal sistem electoral che na correspundan betg a la costituziun. Uschia pon ellas ed els chapir la midada e ponderar sco preparaziun, tge elements che caracteriseschan in bun sistem electoral.

Temp 10 min

Realisaziun: lavur individuala cun facit en il plenum

Material: fegl da lavur «Midada dal sistem electoral»

La persuna d'instrucziun reparta il fegl da lavur. Las scolaras ed ils scolars legian l'artitgel da gasetta. Silsuenther vegn discutada en il plenum la suandanta dumonda:

Tge di il Tribunal federal? En tge puncts ha il sistem da maiorz cuntrafatg a la costituziun e pertge?

Soluziun: En il sistem electoral da maiorz devi 39 circuls electorals da differenta grondezza. Il Tribunal federal di, ch'il circol electoral il pli pitschen ed il circol electoral il pli grond na correspundian betg a las prescripziuns da la Confederaziun.

Transiziun al giu electoral:

- Il chantun ha introducì in nov sistem electoral per l'onn 2022. Ils 15 da matg 2022 èsi vegnì elegi per l'emprima giada tenor il nov sistem electoral. En discussiun èn stads divers systems electorals cun differents avantatgs e dischavantatgs. Il chantun ha fatg in'analisa da la situaziun per tscherner in sistem electoral gist e transparent. Exact quai faschain nus en noss giu electoral.

Gieu electoral: Direcziun dal lavuratori

Introducziun en il gieu electoral:

Temps: 5 min.

Finamira: Las scholaras ed ils scolars vegnan introducids en il gieu electoral e survegnan in'emprima survista davart quai che als spetga las proximas var 45 minutas.

Realisaziun: instrucziun frontala

Material: tabella Excel

Cuntegn: Il chantun Grischun ha 39 circuls electorals cun 120 sezs. Per ch'i giaja pli simpel e pli svelt da calcular, vegni elegì en in chantun fictiv. Il chantun è dividi en quatter circuls electorals:

- Cussegl grond: 20 sezs
- Sezs per circol electoral:
 - Citad: 7 sezs
 - Val principala: 2 sezs
 - Val laterala: 1 sez
 - «Rest dal chantun»: 10 sezs

Quatter partidas sa mettan a disposiziun cun lur politicras e politichers per las elecziuns cun in tema central e speran da survegnir uschè bleras vuschs sco pussaivel da la classa.

- Partida da l'ambient (avieul)
- Partida da digitalisaziun (dromedar)
- Partida da sport e cultura (serp)
- Partida da sanadad (salip)

Tip: Las partidas e lur tema central pon er vegnir preschentads u discutads curtamain.

Las suandantas noziuns èn impurtantas per il gieu electoral:

- maiorz = elecziun tenor il princip da la maioritad
- proporz = elecziun tenor il princip da la proporziun
- sez
- glista electorala

Material: glistas electoralas e fegl da lavur. Excel per eruir ils resultats e Powerpoint per visualisar ils resultats.

Tip: In tool sco Mentimeter.com po simplifitgar e render pli surveaivla l'elecziun. Tut las candidatas ed ils candidats dals circuls electorals respectivs pon sa metter a disposiziun per l'elecziun. Las scholaras ed ils scolars dastgan eleger tantas personas sco il dumber da sezs che stat a disposiziun.

Proceder per runda:

- Las scholaras ed ils scolars elegian sin palpì u cun agid dal tool online
- La persuna d'instrucziun endatescha ils resultats en il document d'Excel
- Dumonda a las scholaras ed als scolars:
 - Sistem da maiorz: tgi è elegida u elegì?
 - Sistem da proporz: tgi è elegida u elegì?
- Las soluziuns ed ina cumparegliaziun dals sistems electorals vegnan mintgamai mussads en l'Excel.

Runda electorala I: Val laterala

Realisaziun: Las scholaras ed ils scolars s'annunzian cun il code QR e pon dar giu ina vusch a la persuna che als plascha il meglier.

Soluziun:

- Sistem da maiorz: elegida è la persuna che ha obtegnì las pli bleras vuschs (endatar en il document d'Excel).
- Sistem da proporz: Las vuschs pon vegnir endatadas en il document d'Excel. I sa mussa che medemamain la persuna che ha obtegnì las pli bleras vuschs è elegida.

Discussiun: tge vesais vus?

Tip: Curt input ch'i dovra en il sistem da proporz 100 % da las vuschs per in sez. Cunquai che nagina partida n'ha cuntanschì quai, va il sez a la partida che ha obtegnì las pli bleras vuschs. Quai è medemamain la partida che ha obtegnì en il sistem da maiorz las pli bleras vuschs.

Runda electorala II: Val principala

- Realisaziun:** Las scholaras ed ils scolars han ussa 2 vuschs (perquai ch'i dat 2 sezs). Ellas ed els dattan lur vuschs a las personas che als plaschan il meglier.
- Soluziun:**
- Sistem da maiorz: elegidas èn las personas che han obtegnì las pli bleras vuschs (endatar en il document d'Excel).
 - Sistem da proporz: las vuschs pon vegnir endatadas en il document d'Excel.
- Tip:** Per sez dovri 50 % da las vuschs ($100 \% / 2 \text{ sezs} = 50 \%$). Ils sezs van a las duas partidas che vegnan il pli datiers dals 50 % u che cuntanschan schizunt quels. I pon sa mussar emprimas differenzas, ma i po er esser ch'il resultat resta il medem, independentmain dal sistem electoral.
- Discussiun:** Tge vesais vus? Datti differenzas? Cun tge sistem electoral as sentis vus represchentadas e represchentads meglier?

Turno elettorale III: città

- Realisaziun:** Las scholaras ed ils scolars han ussa 7 vuschs (perquai ch'i dat 7 sezs). Ellas ed els pon eleger las candidatas ed ils candidats sin la glista electorala. Silsunter pon ellas ed els transferir lur vuschs en il tool online.
- Soluziun:**
- Sistem da maiorz: elegidas èn las 7 personas che han obtegnì las pli bleras vuschs.
 - Identifitgar las candidatas ed ils candidats che han obtegnì las pli bleras vuschs.
 - Attribuir las candidatas ed ils candidats a las partidas.
 - Endatar ils sezs per partida en il document d'Excel.
 - Sistem da proporz: Las vuschs per candidata u candidat pon vegnir endatadas en il document d'Excel. Il tool mussa tge partida che ha survegnì quants sezs.
- Tip:** Per sez dovri circa 15 % ($100 \% / 7 \text{ sezs} = 14,28 \%$). Ils sezs vegnan repartids in suenter l'auter. Exempel:
- Partida A: 25 %
 - Partida B: 50 %
 - Partida C: 10 %
 - Partida D: 15 %
- Ils sezs vegnan repartids in suenter l'auter: Partida A survegn segiramain in sez. Partida B survegn segiramain trais sezs. Partida D survegn in sez. Dus sezs ston anc vegnir repartids. Pertschients restants:
- Partida A: 10 %
 - Partida B: 5 %
 - Partida C: 10 %
 - Partida D: 0 %
- Partida A e Partida C vegnan il pli datiers dals 15 %, pia survegnan ellas ils dus ulteriurs sezs.
- Discussiun:** Tge differenzas constatais vus? Cun tge sistem electoral as sentis vus represchentadas e represchentads meglier?
- A quest punct vegn en il gieu il «Rest dal chantun». El mussa anc ina giada en l'Excel ils effects da la citad per visualisar cleramain ed eventualmain per rinforzar in pau la differenza tranter maiorz e proporz.

Input da teoria:

Il gieu electoral cumpareglia il sistem da maiorz cun il proporz simpel. Qua vegni declerà ch'il chantun Grischun è sa decidì per il «proporz dubel». Quai vul dir: il sistem da proporz vegn exequì duas giadas:

Quai che nus avain fatg en il proporz, fa il chantun duas giadas: l'emprima giada per tut il chantun e suenter per mintga circul electoral. Quai vul dir:

- L'emprim vegnan tut las vuschs da l'entir chantun quintadas ensemen e repartidas sin las partidas.
- Mintga partida survegn proporziunalmain tants sezs sco vuschs (= tenor il sistem da proporz che nus avain calculà en il gieu electoral).
- Quests sezs vegnan ussa repartids sin ils circuls electorals, e quai en la successiun da las partidas che han obtegnì las pli bleras vuschs en il circul electoral.
 - La partida che ha obtegnì las pli bleras vuschs survegn segiramain in sez.
 - Ils ulteriurs sezs vegnan repartids in suenter l'auter fin che tuts èn repartids.
- Entaifer ina partida ed entaifer in circul electoral vegn alura elegida la persuna che ha obtegnì las pli bleras vuschs (= tenor il sistem da maiorz).

Exempel: La Partida da digitalisaziun ha 6 sezs en tut il chantun.

- En 2 circuls electorals ha ella obtegnì las pli bleras vuschs -> qua survegn ella segiramain mintgamai in sez, pia èn repartids 2 sezs.
- Ils ulteriurs 4 sezs vegnan repartids cunzunt sin ils circuls electorals, nua ch'ella ha obtegnì bleras vuschs.

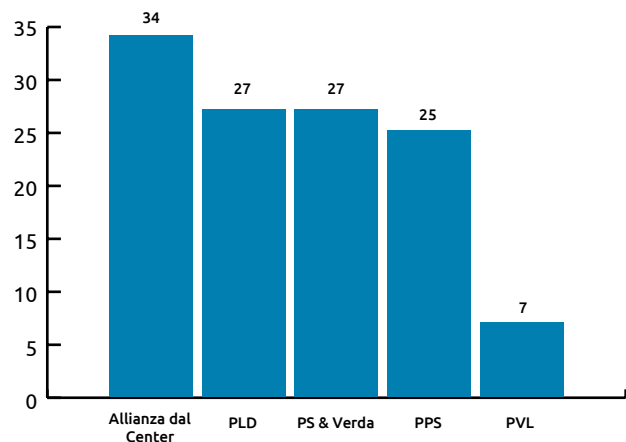
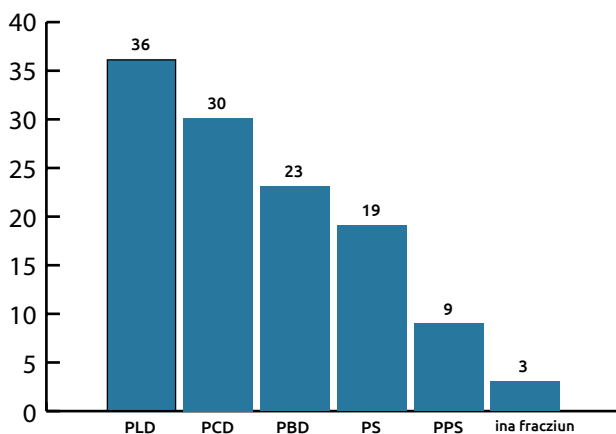
Finiziun

Temp: 20 min

Finamira: Las scolaras ed ils scolars chapeschan las differenzas tranter ils systems electorals. Ellas ed els chapeschan l'influenza dal sistem politic sin il resultat da las elecziuns.

Exercizi 1:

Ils resultats dals onns 2018 e 2022 vegnan cumparegliads in cun l'auter (remartga: da menziunar èsi che la PCD e la PBD vegnan inditgadas l'onn 2018 sco partidas singulas, l'onn 2022 figureschan ellas sco partida fusiunada «Allianza dal Center GR»).

Discussiun:

- Tge midadas constatais vus?
- Tgi profita dal nov sistem electoral?
- Per tgi è il nov sistem electoral in dischavantatg?

Exercizi 2:

Dumonda consecutiva a la discussiun: Tgi sa senta represchentada u represchentà meglier cun il sistem da proporz? Tgi cun l'anteriur sistem da maiorz?

Gieu da posiziunament

Las scolaras ed ils scolars sa posizioneschan sin ina lingia imaginara: maiorz a dretga, proporz amez e proporz dubel a sanestra. Las scolaras ed ils scolars dastgan er sa posiziunar «tranter» ils systems electorals. 2 fin 3 scolaras e scolars vegnan supplitgads da motivar lur posiziun. Las autras scolaras ed ils auters scolars dastgan reagir sin la motivaziun. Las scolaras ed ils scolars dastgan er midar lur posiziun.

Circuls electorals

Sco finiziun dal gieu electoral èsi interessant da far il connex cun las elecziuns chantunalas: Il gieu electoral è in exempel fictiv cun circuls electorals inventads. En il chantun Grischun èsi vegnì elegì ils 15 da matg 2022 tenor il sistem da proporz dubel. En tut datti 39 circuls electorals:

Circuls electorals	Sezs	Circuls electorals	Sezs	Circuls electorals	Sezs
Alvaschagn	2	Tschintg Vitgs	11	Razén	7
Avras	1	Foppa	6	Valragn	1
Belfort	1	Jenaz	1	Roveredo	3
Bravuogn	1	Claustra	3	Stussavgia	1
Bregaglia	1	Küblis	1	Scanvetg	2
Breil	1	Lumnezia	2	Schiers	3
Brusio	1	Luzern	1	Seewis	1
Calanca	1	Maiavilla	5	Suot Tasna	3
Cuira	21	Mesauc	1	Sur Tasna	1
Churwalden	1	Engiadin'Ota	8	Surses	1
Tavau	6	Puschlav	2	Tusaun	4
Cadi	4	Ramosch	1	Trin	5
Tumleastga	3	Jenaz	1	Müstair	1

A tge circul electoral ch'ina vischnanca appartegna, pos ti guardar qua:

<https://www.gr.ch/RM/publicaziuns/elecziunsevtaziuns/Grossratswahlen-2022/Seiten/WahlkreiseGemeindenRegionen.aspx>

Qua pos ti far in connex cun il circul electoral, nua che la scola sa chatta.